Thimothy Garton Ash i la història del present

Adolf Beltran

La ciutat de Przemysl tingué molta importància estratègica en la Primera Guerra Mundial. El seu setge, entre setembre de l'any 1914 i març de l'any 1915, constituí un dels episodis clau en la derrota de l'imperi austrohongarès. Billy Wilder, de la mà de Helmuth Karasek, ho va contar a la seua manera en el divertit llibre de memòries *Nobody is perfect.* El qui després seria famós director de cinema, que aleshores encara es feia anomenar Samuel Wilder, va tindre una etapa de periodista en la seua joventut. I una de les anècdotes que explicava es referia a l'enfrontament de les tropes austríaques i russes pel control de la regió de Galitzia, territori d'on eren originaris els seus pares. «Una vegada la conquistaven els russos i després la reconquistaven els austríacs», comentava Wilder de la ciutat en disputa. «I sempre, quan la ciutat tornava a caure a mans dels austríacs, els periòdics de Viena publicaven una edició extra. En una ocasió, quan la ciutat estava submergida de nou en una batalla terrible, un periodista entrà esbufegant a la redacció del *Wiener Tagblatt*, el diari del matí més important de Viena, i cridà: "Przemysl ha caigut a mans dels diaris de la vesprada"».

Esmolada per l'humor del seu narrador, l'escena reflecteix, com poques, l'acceleració del ritme informatiu, i també del ritme de la història, que el segle XX acabaria imposant a les societats modernes. Alguna cosa imparable començava a desencadenar-se en aquells temps difícils. I més de tres quarts de segle després el món assistiria en directe, a través de la televisió, al final d'una època convulsa i a la superació d'una Europa escindida, amb la caiguda del mur del Berlín i l'esclat de les revolucions democràtiques que van tombar pacíficament el sistema soviètic, un dels dos blocs enfrontats en l'anomenada Guerra Freda. Observador de primera fila de molts d'aquells esdeveniments, als carrers de Kiev, durant el gèlid desembre del 2004, armat amb la seua llibreta de notes, Timothy Garton Ash passava un fred de mil dimonis mentre entrevistava els manifestants de la Revolució Taronja, partidaris del líder opositor ucraïnès Viktor Iushenko, que s'havien instal·lat en l'espai públic per a forçar la transició després d'un intent del règim de manipular els resultats electorals a favor del candidat governamental, Viktor Ianukovitx. En aquell i altres escenaris, com Berlín, Gdansk, Varsòvia o Praga, Garton Ash, que és un historiador britànic d'im-

Adolf Beltran és periodista del diari *El País* (edició valenciana), on fa informació i anàlisi política i coordina les pàgines del *Quadern*, el suplement cultural en català. És així mateix un escriptor reconegut i ha publicat diverses novel·les i volums d'assaig, com ara *Un país possible* (L'Eixam) i *Els temps moderns* (Tàndem).

pecable currículum acadèmic, semblava actuar com un periodista. I en bona mesura ho era. No debades ha escrit per a alguns del diaris més importants del món cròniques de primera mà sobre episodis de la més estricta contemporaneïtat.

De fet, Garton Ash practica el seu ofici amb una actitud que és fruit d'aquella acceleració que el segle XX va atorgar als esdeveniments. Fa «història del present». L'etiqueta no és seua. La va emprar el diplomàtic i historiador nord-americà George Kennan precisament en comentar un llibre seu, *The uses of adversity* (1989), dedicat a l'Europa de la dècada dels vuitanta. I ell la justifica així: «Ara ha augmentat allò que és possible saber poc després dels esdeveniments i ha minvat allò que es pot saber molt després. Passa, sobretot, quan es tracta d'esdeveniments extraordinaris. Al llarg d'una bona part dels espectaculars debats entre els dirigents de la "revolució de vellut" a Txecoslovàquia, celebrats al teatre de la Llanterna Màgica de Praga el novembre del 1989, jo n'era l'única persona present que prenia notes. Recorde que vaig pensar: "Si no ho escric, tot això, ningú no ho farà. S'esvairà per sempre, com l'aigua del bany per l'aigüera". Una gran part de la història recent ha desaparegut d'aquesta manera i no es podrà recuperar ja mai més, per falta d'un testimoni que en deixàs constància».

Per moments, Garton Ash, en fer aquesta explicació, recorda el John Reed de *Deu dies que trasbalsaren el món*. Però aviat en pren distància d'una manera crucial. Al pròleg del llibre que titularia explícitament *Història del present* (1999), en el qual recull «assaigs, retrats i cròniques de l'Europa dels noranta», i que esdevé una espècie de declaració de principis, afirma: «El relat de John Reed sobre la revolució russa, *Ten days that shook the world*, és segurament un dels reportatges més influents que mai s'han escrit. No obstant això, Reed no parlava pràcticament rus, es va inventar molts diàlegs, va presentar relats de segona mà com si foren presencials, va mesclar dates i afegí detalls plens d'imaginació...». I hi traça ràpidament una ratlla: «La frontera més curta i més ben diferenciada és la que existeix entre la història i el periodisme, d'una banda, i la literatura, d'una altra».

Més llarga, en canvi, és la frontera entre periodisme i història. «A més a més, és la pitjor marcada i per tant, la més tensa i discutida», comenta Garton Ash. «En puc donar fe, ja que hi he viscut als dos costats i enmig. En periodisme, dir que un relat és *academicista* –amb la qual cosa es pretén dir avorrit, ple d'argot i il·legible– és la forma més segura d'acabar amb ell. En el món acadèmic, dir que el treball d'algú és *periodístic* –és a dir, superficial, frívol i, en general, gens rigorós– és menysprear-lo». Les professions que més a prop estan una de l'altra són les que més esforços fan per diferenciar-se, adverteix Garton Ash, per a indicar: «És cert que les característiques del periodisme dolent i la historiografia dolenta són molt diferents: el primer consisteix en bajanades sensacionalistes, impertinents, populistes, que llegeixen milions de persones; la segona, en tesis doctorals especialitzades fins a l'extrem, pobrament argumentades i mal escrites, que no llegeix ningú. Però les virtuts del bon periodisme i de la bona historiografia són molt paregudes: la investigació exhaustiva i escrupolosa; l'aproximació complexa i crítica a les fonts; el sentit ferm del temps i el lloc, la imaginació suficient per a simpatitzar amb totes les parts; la capacitat d'argumentació lògica; la prosa clara i plena de vida».

I hi ha els fets. No debades, Garton Ash li va posar al seu volum d'escrits sobre la primera dècada del segle XXI un títol perfectament assertiu: *Els fets són subversius* (2009). Es tracta d'una afirmació en dues direccions: la de fer la història i la d'interpretar-la. «Els fets són subversius», assenyala en el pròleg. «Subverteixen les afirmacions tant de líders elegits democràticament com de dictadors, de biògrafs i autobiògrafs, d'espies i herois, de torturadors i postmoderns. Subverteixen les mentides, les mitges veritats, els mites; tots aquells "discursos fàcils que conforten als homes cruels"». I afegeix: «La primera tasca de l'historiador i del periodista consisteix a trobar els fets. No n'és l'única, potser no en siga la més important, però és la primera (...) Els fets mateixos han de ser contrastats amb totes les proves disponibles. Però alguns són rotunds i tossuts, i els líders més poderosos del món hi poden ensopegar. Com ho poden fer els escriptors, els dissidents i els sants».

Donada la varietat de qüestions de què s'ha ocupat en els seus articles per a *The New York Review of Books*, *The Guardian, The New York Times* o *El País*, hom podria pensar que la de Garton Ash és una pràctica dispersa, un exercici de tastaolletes intellectual. La seua biografia mateixa desmenteix qualsevol prejudici en aquest sentit. Nascut l'any 1955, és professor a Oxford, on dirigeix el Centre d'Estudis Europeus, i investigador de la Hoover Institution de la Universitat de Stanford. Casat amb una dona originària de Polònia, va fer un assaig sobre el sindicat Solidaritat, *La revolució polonesa (The Polish revolution: Solidarity, 1980-1982)*, que li va donar projecció a partir del anys vuitanta en l'àmbit de la historiografia contemporània. Després va publicar *L'expedient (The File: a personal history,* 1997), on revisa els documents que la Stasi, la policia política de l'antiga República Democràtica Alemanya, havia elaborat sobre les seues activitats com a estudiant i periodista en el Berlín de les darreries de la dècada dels setanta i inicis dels anys vuitanta. I és que, en efecte, l'Europa central i oriental han estat el focus principal d'interés del seu treball. Un focus que, a mesura que passava el temps i evolucionaven les noves democràcies sorgides de l'altra banda de l'antic teló d'acer, s'ha anat ampliant, geogràficament i temàtica. La peculiar combinació d'història, anàlisi política i periodisme ha fet de la seua una obra que documenta amb gran riquesa de dades la transformació d'Europa a partir de la resistència civil contra el sistema comunista i el seu enderrocament.

«Timothy Garton Ash era la mena d'anglès que *sí* entenia Europa de l'Est», va comentar Tony Judt en les seues converses amb Timothy Snyder recollides al llibre *Pensar el segle XX*. Judt, que no va amagar la gran afinitat que tenia amb Garton Ash, valorava el seu assaig sobre Polònia. «El llibre de Tim sobre *La revolució polonesa* és un treball rigorós d'anàlisi política», deia. «Però és també un llibre profundament compromés, escrit per algú que no pretén adoptar una postura d'allunyament o de freda objectivitat. (...) En anys posteriors, després d'una dècada de brillants assaigs sobre Europa Central i de l'Est, Tim assistiria a la desaparició del seu tema d'estudi de la millor manera possible. Ell ho havia entès perfectament i desenvolupà un paper actiu en el seu desballestament».

Com també faria Tony Judt, i d'una manera espectacular amb la seua monumental obra *Postguerra*, Garton Ash contribuí a fer visible per als lectors occidentals «l'altra

meitat d'Europa», aquella on, certament, s'hi havien desenvolupat unes societats civils, amb les seues elits polítiques i intel·lectuals, que serien capaces de portar endavant revolucions democràtiques. La caiguda del teló d'acer va posar en evidència que hi havia, a l'altra banda, una història densa i complexa que «també» era part d'Europa. Calia observar el món amb ulls nous.

«Passar pàgina sobre les disputes recents i reinventar l'Occident posterior a la Guerra Freda com un exemple i model de llibertat: lliure de necessitat, lliure de pors, lliure de l'opressió humana i ecològica». Aquesta era, segons Judt, l'agenda que Garton Ash proposava al seu assaig *Món lliure: Europa i Estats Units davant la crisi d'Occident* (2005), com antídot a la bel·ligerància de l'Administració Bush en la seua «lluita global contra el terror» i com a invitació a «trobar la manera de treballar junts pel bé comú abans que Xina (i després l'Índia) esdevinga una gran potència i les petites diferències narcisistes entre Europa i Estats Units es tornen irrellevants».

I és que Garton Ash és un britànic europeista. Tan lluny com l'any 2007 proposava en un extens article un «nou relat d'Europa» basat en la llibertat, la pau, la llei, la prosperitat, la diversitat i la solidaritat. Hi concloïa: «El nostre nou relat europeu mai no generarà el tipus de lleialtats enceses que caracteritzaven l'Estat-nació anterior al 1914. L'Europa d'avui, afortunadament, no és així. La nostra empresa no necessita, ni tampoc el vol, aquest tipus de foc emocional. L'europeïtat roman com una identitat secundària, més serena. Avui en dia, els europeus no són cridats a morir per Europa. La major part de nosaltres ni tan sols som cridats a viure per Europa. Tot el que cal és que deixem viure a Europa».

No cal dir que les coses s'han complicat i que la crisi econòmica que marcaria el canvi de dècada ha forçat a replantejar algunes perspectives, singularment referides a Europa. Però Garton Ash no ha deixat de participar en la «conversa pública» amb l'amplària de mires i l'ambició que caracteritzen certs intel·lectuals. I ho ha fet sense abandonar la immediatesa periodística, però sense perdre tampoc els recursos de l'historiador. Ell era a Washington, el mes de novembre de 2008, quan Barack Obama va guanyar les eleccions. Fins a la capital federal arribava el ressó del «*Yes we can*», que el nou president dels Estats Units havia pronunciat a Chicago, en el seu discurs de celebració la nit de les eleccions, repetit per la gent amb els clàxons dels cotxes com a acompanyament de fons. «Però, poden? Ell? I nosaltres?», s'interrogava Garton Ash. «Ara la crisi està arribant efectivament a l'economia real», afegia, «al terreny que Obama ha escollit: l'ocupació, l'habitatge, l'estalvi i la sanitat per als nord-americans del carrer. Hereta un deute nacional aclaparador de Bush, que ha fet un repartiment massiu de les riqueses de les generacions futures entre la generació present. El país s'enfronta a dues guerres a Iraq i Afganistan, i a molts altres reptes en tot el món».

Després de definir Obama, no com el primer president negre dels Estats Units, sinó com «el primer president post-ètnic», i de calibrar les possibilitats que tindria de fer servir un «poder tou» davant el «poder dur» del seu predecessor, Garton Ash confessava: «Si em pregunten si tot això serà suficient per a vèncer els obstacles als quals s'enfronten en l'actualitat els Estats Units, he de respondre, per a ser totalment sincer, que, avaluant-ho seriosament, ho dubte. Però podem i hem de tindre esperança de nou». La capacitat d'empatia sense perdre la capacitat de judici

és una de les qualitats de la manera com Garton Ash aborda la «història del present». En alguns casos, això, li permet plantejar els problemes des d'una perspectiva que difícilment podria imaginar un periodista estricte o només un historiador.

Hi ha molts exemples d'aquesta qualitat en la producció de Garton Ash. Un d'especialment brillant se centra, a més a més, en la qüestió veritablement relliscosa de la violència política. Amb el rerefons dramàtic de la guerra dels Balcans, i el cas de Kosovo específicament, el nostre historiador-periodista es va entrevistar, en les muntanyes de Macedònia, amb Alí Ahmeti, líder de l'Exèrcit d'Alliberament Nacional, el grup armat de la minoria albanesa d'aquell Estat sorgit de la descomposició de l'antiga Iugoslàvia. Ahmeti havia format part durant la guerra de l'Exèrcit d'Alliberament de Kosovo i, després dels atemptats de l'11 de setembre de 2001 a Nova York i Washington executats per radicals islamistes, havia estat inclòs per l'Administració nord-amerciana en la llista dels terroristes més perillosos. A Garton Ash el convidà el líder guerriller a prendre un whisky mentre conversaven i ell, en l'article, revisa la biografia del seu interlocutor, destaca que, a diferencia de la lluita per la independència de Kosovo, la seua només pretén la igualtat de drets dels macedonis albanesos i els d'origen eslau; n'avalua els mètodes, violents, però no menys que els de l'aparell del poder macedoni, i n'estudia el context. «Aleshores, m'he pres un whisky amb un terrorista?», es pregunta, per a destacar les dificultats i les ambigüitats en què es mou qualsevol definició general de terrorista i propugnar una convenció de l'ONU en la qual poder arribar a «una caracterització que abaste el major nombre possible de casos particulars» a partir d'una aproximació metodològica similar a la seua, és a dir, a la biografia, els objectius, els mètodes i el context. Tot i així, no s'està de ressenyar les dificultats, tenint en compte la manca d'una «pauta universal per a jutjar-ne la combinació».

El del terrorisme internacional és un tema que va marcar l'agenda de la política mundial després de l'11 de setembre. No era un fenomen nou, però sí que ho era l'escenari a què va donar lloc de la mà d'una Administració nord-americana neoconservadora i bel·ligerant. Garton Ash fou molt rotund en les seues opinions sobre la guerra d'Iraq. La invasió d'Afganistan, sostingué, va ser una «resposta justa» als atacs «iniciats per Al Qaeda des de les seues bases en un Estat canalla dominat per la tirania dels taliban». Però la iniciativa implicava el compromís, difícil i problemàtic, amb la instauració d'un «ordre mitjanament civilitzat». Un objectiu que la guerra d'Iraq va deixar a mitges. «Quina maleïda catàstrofe increïble! La política del Govern de Bush a Orient Mitjà al llarg dels cinc anys posteriors a l'11 de setembre està culminant en un xoc de trens múltiple», escrigué. «Mai en l'àmbit dels conflictes humans s'havia aconseguit tan poc per part d'un país tan gran amb una despesa tan desmesurada. En totes les àrees vitals d'Orient Mitjà en sentit ampli, la política nord-americana dels últims cinc anys s'ha enfrontat a una situació dolenta i l'ha empitjorada». «Els habitants de la regió tenen moltes responsabilitats per les seues dificultats», deia en el mateix article. «De la mateixa manera, nosaltres, els europeus, per pecats de comissió en el passat i d'omissió en el present. Però Bush ha de carregar amb la major part de la culpa. Hi ha pocs exemples en la història recent d'un fracàs tan absolut. Enhorabona, senyor president, ha aconseguit vostè un desastre infernal».

Paraula d'historiador? De periodista? O de ciutadà? Garton Ash no parlava d'un desconegut. Havia conegut Bush pocs mesos abans d'aquell dia de setembre que va sacsejar el món. El 31 de maig del 2001, a la Casa Blanca, formava part d'un escollit grup d'universitaris i experts en afers europeus que mantenia una conversa amb el president i la seua secretària d'Estat Condolezza Rice per a preparar el seu primer viatge oficial a Europa. «Normalment, sent reticència envers aquest tipus de reunions», va explicar. «Crec que aquells que escriuen sobre els polítics no han d'acostar-s'hi gaire. D'altra banda, no veig cap motiu per a no compartir els meus coneixements amb líders, elegits democràticament, de qualsevol tendència política, i així ho he fet, en comptades ocasions, amb polítics tan diferents com Margaret Thatcher, Tony Blair i Gerhard Schröder. Siga com vulga, era massa interessant per a deixar-ho passar». La impressió fou lamentable. A Bush no li va fer gràcia el seu comentari que «Macedònia no és Somàlia». I paregué encara menys complagut quan Lionel Barber, aleshores director del *Financial Times*, li va dir que els europeus temien que els Estats Units estigueren fent un trànsit «del multilateralisme cec a l'unilateralisme cec».

«La veritat és que el president no pareixia conéixer gens bé la paraula "multilateralisme" ni, menys encara, la cosa», va explicar Garton Ash en un article. «Quan va tornar al tema més endavant, s'adreçà a Barber i digué alguna cosa com "Així que aquest és el seu mulriculturalisme... o multinacionalisme". Tots dos vam tindre la impressió que es referia al multilateralisme. *Multiallòquedimonissigaisme*, al cap i a la fi». Paraula d'historiador? ❐

Col·lecció

BREVIARIS

Sobre la traducció
Paul Ricoeur
Traducció i introducció de Guillem Calaforra

L'assassinat entès com una de les belles arts
Thomas De Quincey
Traducció i introducció d'Albert Mestres

Micromégas. Una història filosófica
Voltaire
Traducció i introducció de Martí Domínguez

Brevíssima relació de la destrucció de les Índies
Bartolomé de Las Casas
Traducció de Pau Viciano
Estudi preliminar de Meritxell Bru
Pròleg de Miquel Barceló

Contra els galileus
Julià Emperador, dit l'Apòstata
Traducció i introducció de Joan F. Mira

Assaigs
Victor Klemperer
Traducció de Marc Jiménez
Introducció d'Antoni Martí Monterde

Lisboa. Llibre de navegació
José Cardoso Pires
Traducció i introducció de Vicent Berenguer

La lluita per la vida
Charles R. Darwin / Alfred R. Wallace
Traducció de Juli Peretó
Introducció de Manuel Costa i Juli Peretó

En una cambra i mitja
Joseph Brodsky
Traducció d'Anna Torcal i Salvador Company
Introducció d'Antoni Munné

Juli despatxat de les portes del cel
Erasme de Rotterdam
Traducció i introducció d'Antoni Seva

PUV Publicacions Universitat de València